

ÚJ SICULICIDIUM – ÚJ GOLGOTAJÁRÁS

Lapok csángó jegyzeteimből

■ 1993 márciusában az RMDSZ III. Kongresszusa határozatának értelmében a Szövetségi Képviselők Tanácsa Nagyváradon kinevezi az Ügyvezető Elnökség alelnökei. A testületet az állammodell szerint működő Szövetség végrehajtó szervekét hozták létre a belső önrendelkezés működtetése céljából. A Művelődési és Egyházügyi Főosztály vezetésére engem neveztek ki. A Főosztály stratégiája az erdélyi magyar közösség önszerveződési mozgalmának ösztönzésére alapozott, létre kívánta hozni az önkormányzat iskoláinak, kereteinek számító testületeket. A csángó közösség sorsproblémáit kiemelt kérdésként kezeltük. A *Húszéves az RMDSZ* című kötet eseménynaptára 1995. március 4-re vonatkozóan ezt jegyzi fel: „Kolozsváron a Moldvai Csángó Magyarok Szövetsége képviselőjében Erőss I. Péter, Zudor Attila és Robu Bernard tanácskozik Takács Csaba ügyvezető elnökkel, Kötő József ügyvezető alelnökkel és Katona Miklós szervezési főelőadóval a moldvai csángó-magyar közösség szervezettebb bekapcsolásáról a romániai magyarság önépítési tevékenységébe a csángó-magyarság önazonosságának megőrzéséért kifejtett érdekképviseleti munkáról.” Egyöntetű volt a vélemény, hogy az addig Sepsi-szentgyörgyön működő Moldvai Csángó Magyarok Szövetségének székhelyét Bákó megyébe kell telepíteni a tevékenység hatékonyabbá tétele érdekében. Ezért 1995. április 29-re kitértük Klézseért az MCSMSZ tisztújító közgyűlését. Ekkor kaptuk az első jelzését annak, hogy a rendszerváltás ellenére a moldvai csángók új Siculicidium részesei.

Az RMDSZ-krónika erről a napról ezt jegyezte fel: „Félretájékoztattam, feltűzött csoport magyarellenes kirohanásokkal, jelszavakkal, fizikai erőszakkal megakadályozza Klézsen a Moldvai Csángó Magyarok Szövetsége tisztújító közgyűlésének megtartását, mert a Szövetség felvállalta a Bákó megyei 15 csángó-magyar település kulturális önszerveződésének koordinálását. A rendbontók az RMDSZ kisbuszából könyveket dobálnak ki és elégetik azokat, bántalmaznak az RMDSZ ügyvezető alelnökét is.” A közvélemény felháborodottan ítéli el, hogy Klézsen alapvető emberi jogok gyakorlását akadályozták meg, kisebbségben élő, identitásukat megőrizni akarókat félemlített meg. Május 3-án napirend előtti felszólalásában a Képviselőházban Márton Árpád a csángók alkotmányos jogainak tiszteletben tartását követelte.

Azonban a konszolidálódó demokrácia lehetőségeit, az anyanyelvi jelentős anyagi támogatás, az erősödő európai kisebbségvédelmi mozgalom feltételeit kihasználva folytattuk egy csángóstratégia gyakorlatba ültetését. 1997-ben, egy szlovéniai magyar lapban, a *Muratájban* megjelent írásomban erről a stratégiáról a következőket jegyeztem le: „Együttműködünk az MCSMSZ képviselőivel, és Emlékeztetőben rögzítettük a közös tennivalóinkat. Alapokat teremtettünk fizetett alkalmazott foglalkoztatására, megkezdődtek egy csángó-magyar székhely megvásárlásának és felszerelésének előkészületei Moldvában, előirányoztuk helyi szervezetek létrehozását, azzal a céllal, hogy olyan stratégia jegyében cselekedhessünk, amely megmenthet – főleg a déli és székely csángóknál – néhány félig asszimilálódott falut a teljes beolvadástól. Ennek a stratégiának az alapelemei a következők: magyar értelmiségi réteg képzése; magyar szakemberegálda felkészítése; a magyar nyelv bevezetése az iskolákba; tankönyvek megírása számukra; könyvjuttatási akció; kapcsolatteremtés Erdéllyel és Magyarországgal; a falvak közötti kapcsolat megerősítése; egy átmeneti csángó-magyar standard nyelv kialakítása; publikációk ezen a csángó-magyar standardon; a magyar kultúra terjesztése körükben; gazdasági fejlődésük elősegítése; közösségi önszerveződésük ösztönzése, hogy képviseletet nyerjenek az önkormányzatokban; magyar nyelvű iskoláztatásuk alapítványok segítségével. Ebben a stratégiai elképzelésben foglaltuk össze mindazt, amit a csángó-kérdés szakértői az asszimilációnak ebben az előrehaladott állapotában még elképzelhetőnek tartottak.” Mára ennek a stratégiának sok eleme megvalósult (Bákóban saját székhelye van az MCSMSZ-nek, Pusztinán csángó-magyar közösségi ház működik, kialakult a magyart anyanyelvként oktató tanintézetek hálózata, hogy csupán a legfontosabbakat említsem), de ez a folyamat is golgotajárás volt. Ennek bizonyítására a csángó-magyar önazonosság megőrzése leghatékonyabb eszközhöz, az anyanyelvű oktatáshoz való ragaszkodás kálváriáját idézzük. Közlök egy birtokomban levő 1999-es keltezésű esettanulmány-számba menő *Jelentést*, amelyet kérésre (akkor oktatásügyi államtitkár voltam) Sántha Attila miniszteriumi tanácsos készített a magyar nyelv tantárgyként való tanulásának lehetőségéről azon nem román etnikumú tanulók számára, akik román nyelvű tanintézetben tanulnak. A csángó-magyar

közösség részére akkor csupán ez a lehetőség kínálkozott az anyanyelv elsajátítására, kezdő lépésként a magyar anyanyelvű, teljes vertikumú iskolarendszer kialakításáig, amelyre a feltevéleket csak az 1/2011-es tanügyi törvény biztosítja.

A *Jelentés* könnyebb érthetősége kedvéért vázolom az 1999-es törvényes kereteket. Románia Alkotmánya a 6. szakasz 1. és 2. cikkelyében elismeri és szavatolja az önazonosság megőrzéséhez és kifejezéséhez való jogot, az állampolgárok közti egyenlőséget. A 20. szakasz arról intézkedik, hogy az állampolgári szabadságjogok gyakorlása az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata szellemében történik, s ha valamelyik hazai törvény szembekerül ezzel, vagy Románia által aláírt bármely nemzetközi egyezményvel, a nemzetközi szabályozás az elsődleges. A 32. szakasz szavatolja az anyanyelven való tanulás jogát, a 84/1995-ös Tanügyi Törvény átdolgozott változatának XII. fejezete az alkotmányos jogok gyakorlatba ültetését szabályozza. A 118. szakasz kimondja, hogy a nemzeti kisebbségeknek joguk van anyanyelven tanulni minden szinten és minden típusú tanintézetben. A 121. szakasz arról intézkedik, hogy azok a nem román etnikumú tanulók, akik román nyelvű tanintézetekben tanulnak, tantárgyként tanulhassák anyanyelvüket és közösségük történelmét. Ennek a jognak a gyakorlása érdekében a Kisebbségi Államtitkárság kezdeményezésére az Oktatásügyi Minisztérium a 3533/1999 március 30-i rendelete kidolgozta a román nyelven oktató iskolákban folyó anyanyelvi képzés metodológiáját. Figyelembe véve a minisztériumba beérkező jelzéseket, miszerint az anyanyelvű képzést kérelmezőket megfélemlítik, ugyancsak a Kisebbségi Államtitkárság kezdeményezésére az Oktatásügyi Minisztérium kibocsátotta a 3113/2000 január 31-i rendeletét, amely felhatalmazza a nemzeti kisebbségek érdekvédelmi szövetségeit vagy egyesületeit, hogy ezek kezdeményezhessék az anyanyelvet tanulmányozó csoportok megszervezését.

Íme, a jelentés szövege:

„1996. július 22.: Bákó megyei Klézse 29 lakója petíciót nyújt be a Bákó megyei tanfelügyelőségre, amelyben a magyar nyelv és irodalom, valamint a romániai magyar kisebbség történelme tanításának bevezetését kérvényezik falusi iskolájukban. Tizennégy hónap múltán, mert semmilyen választ nem kaptak, közvetlenül a bukaresti Oktatásügyi Minisztériumba juttatják el kérelmüket.

1997. szeptember 9.: A nemzeti kisebbségek oktatásáért felelős államtitkár, Béres András utasítja a Bákó megyei tanfelügyelőséget, hogy adjon helyt a szülők kérésének. A klézsei vezetés azonnal megtorló intézkedéseket fogantatosított a petíció aláíróival és azok gyermekeivel szemben. Az egyik szülő, Botezatu Victoria (aki tanúvallomást is hajlandó tenni azzal kapcsolatban, hogy milyen sérelmek érték őt és gyermekét), elmondja: a gyermekeket nyilvánosan megalázzák az iskolában, és azt vágják a fejükhöz: ha magyarul akarnak tanulni, menjenek Magyarországra, a szülőket pedig azzal vádolják meg, hogy ki akarják árusítani az országot. Botezatu egyébként annak ellenére vált a zaklatások áldozatává, hogy alá sem írta a magyar nyelv oktatását kérelmező petíciót, jelezte a helyzetet a Helsinki Bizottság romániai irodájának, de válasz onnan sem érkezett.

1997. október 12.: A Moldvai Csángó Magyarok Szövetsége a Bákó megyei tanfelügyelőséghez intézett levelében tiltakozik az ellen, hogy Jigău Constantin, a klézsei iskola igazgatója elutasította a szülők magyar nyelv oktatására vonatkozó kéréseinek iktatását, illetve csupán kettőt fogadott el a hozzá eljuttatott kérelmek közül. A szövetség azt is fölpanaszolja, hogy a kérvényező szülők közül néhányat folyamatosan zaklatnak a hatóságok.

1997. november 19.: a klézsei 1-es számú iskola válaszában azt állítja, a kérvényező harminc család közül csupán nyolcban van iskoláskorú gyermek, és hozzáteszi, iktatni csupán két egyéni kérvényt iktattak, ez pedig nem elégséges ahhoz, hogy bevezessék a magyar nyelv tanítását az iskolában.

1997. november–december.: 13 szülő fordul egyéni beadvánnyal az Oktatásügyi Minisztériumhoz, amelyben a magyar nyelv tanításának a bevezetését kéri 22 gyermek számára. A minisztérium ismét a megyei tanfelügyelőség hatáskörébe utalja vissza a probléma megoldását. Később néhány szülőt a kérvények visszavonására kényszerítettek. A gyermekeket ért megtorló intézkedések bizonyítékeként a jelentéshez mellékelik a nacionalista hangvételről ismert *Deșteptarea* című napilap 1998. március 2-i számának egyik cikkét. Az írásban egy csángó anya elmondja: a gyermeke sírva jött haza az iskolából, és arról panaszkodott, hogy szégyentábrára került a neve, ezért pedig ő, az anya a hibás, mert a magyar nyelv oktatásának a bevezetését kérte. A cikk valóságtartalmához már csak azért sem férhet kétség, mivel a szerző egyáltalán nem nevezhető a magyarok barátjának: a csángók magyar nyelvre való oktatását célzó kezdeményezést »nemzetellenes« tettnek minősíti.

1998. február 25.: Marian Bunghez, Bákó megye főtanfelügyelő-helyettese leutazik Klézseire, és igazolja, hogy a kérvények megalapozottak. Javaslatot tesz az Oktatásügyi Mi-

nisztériumnak, hogy a klézsei iskolában hozzanak létre két csoportot, amelyekben a diákok anyanyelvükön is tanulhatnak. Sajtókampányt indítanak Bunghez főtanfelügyelő-helyettes ellen, miután az elkövetkezőkben nem foglalkozik a csángókérdéssel.

1998. március 4.: Andrei Marga miniszter elfogadja a javaslatot, és utasítja az illetékeseket, hogy Klézsen induljon be a magyar anyanyelv oktatása. Florescu Paraschiva megyei főtanfelügyelő nem hajtja végre a miniszter utasítását. Ehelyett Ioan Andone Bákó megyei alprefektussal együtt azt javasolják, hogy a csángó gyermekek iskolán kívül, a helyi művelődési házban járjanak magyar órákra, a tanárokat pedig fizessék a szülők. E »megoldás« egyáltalán nem nevezhető megoldásnak, mivel a magyar nyelv ilyen formában történő oktatásához egyáltalán nem szükséges kérvény, ugyanis a szabad gyülekezéshez való jog az alapvető emberi jogok egyike.

1998. márciusa: Ciceu Antal beadvánnyal fordul a Bákó megyei tanfelügyelőséghez, amelyben kéri – a minisztériumi engedély érvényesítése érdekében –, hogy az 1997/1998-as tanév végéig felkészítő órákat tarthasson magyar nyelvből. Kérvényére nem kap választ. Ennek ellenére Ciceuhoz harminc diák feliratkozik; amit Florea Alexandru, a budai iskola igazgatója is megerősít. Duma András, a szülők képviselője ugyanakkor elmondja: néhány gyermeket, azok közül, akik beiratkoztak Ciceu óráira, a helyi iskolában tanító Deju és Roșca tanítónők elzavartak az általuk tartott órákról.

1998. július 9.: Duma András klézsei szülő, a csángó-magyar szövetség képviselője megbeszélést folytat Florescu Paraschivával, aki a miniszteri utasítás figyelmen kívül hagyását állaggyarazza, hogy a klézsei csángók „románok”, illetve az 1992-es népszámlálás alkalmával románok vallották magukat. Nem lehet tudni, ki milyen etnikumúnak vallotta magát, az idevágó adatok bizalmasak, senki sem tudhatja, egyik vagy másik személy minek vallotta magát. Az identitáshoz való jog alkotmányos jog, ha valaki magát romának, magyar-nak, csángónak mondja, akkor az is. Florescu akkor is a csángók román mivoltát hajtogatja, amikor a Moldvai Csángó-magyar Szövetség képviselője Hajdú Dezső ügyvéd a magyar nyelv bevezetését szorgalmazza a klézsei iskolában. A főtanfelügyelő válaszában egy szót sem ejtve arról a tényről, hogy 11-en magyarnak és 305-en csángónak tartották magukat, ismét azt állítja, hogy a kérdéses településen lakó szülők a népszámlálás alkalmával románok vallották magukat, ezért gyermekeik is románok tekintendők, akiknek értelemszerűen a román az anyanyelvük. Florescu ezen állítása súlyos törvénysértésnek minősül, mivel a rendelkezésére álló adatok ellenére tagadja a kisebbségek létét Klézsen, és e valótlanra alapozza a magyar nyelvoktatás bevezetésének akadályozását. Ez nyílt megsértése az Alkotmány 32. paragrafusának, amely garantálja a kisebbségek jogát az anyanyelv tanulásához.

1998. szeptember 15.: Klézsen a tanév a minisztérium által engedélyezett magyar csoportok elindítása nélkül kezdődik el.

1998. október 8.: Oktatási Minisztérium a románok oktatási helyzetéről érdeklődik a Bákó megyei tanfelügyelőségnél.

1998. október 10.: Válaszában Florescu főtanfelügyelő félrebeszél, azt állítván, hogy egyetlen, a magyar nyelv oktatását szorgalmazó kérelmet sem kapott! Florescu válasza csak azt jelentheti, hogy a Marian Bunghez által tett megállapítások valótlanok, és az általa előterjesztett, a magyar csoportokra vonatkozó kérelem – törvénytelen. Ennek szerzőjét pedig büntetésben kellene részesíteni. Mivel nincs nyoma annak, hogy a Bunghez-jelentést visszavonták volna, így még mindig az képezi a tanfelügyelőség hivatalos álláspontját. Tehát a főtanfelügyelő valótlan-ságot állít – amit ki kellene vizsgálni.

1998. október 26.: Az Oktatási Minisztérium ismételttem arra utasítja a Bákó megyei tanfelügyelőséget, hogy hajtja végre a miniszteri rendeletet. Az átiratot aláíró Floare Comșa államtitkár hivatkozik a minisztérium 4150/1998.08.03. rendeletére, amely szerint: »A nemzeti kisebbségekhez tartozó tanulók, ha román tannyelvű iskolába járnak, kérhetik anyanyelvük oktatását [...]. Az anyanyelv tanulás kötelezővé is tehető, ha ezt igénylik. A tantárgyat bevezetik az osztálynaplóba és az órarendbe.« Az államtitkár átirata még két lehetőséget említ: opcionális, illetve tanrenden kívüli oktatás. A Jelentés szerint az államtitkár itt téved, mert a törvény szövege egyértelmű: a klézsei eset nem tartozik az opcionális vagy tanrenden kívüli kategóriába.

1998. november 26.: Paraschiva Florescu válaszában közli, hogy a klézsei iskolákban november 16-án, 17-én és 18-án a szülők 11 tanuló számára kérték az iskolai programon túli heti 1 órás magyartanulást – de nem válaszol a felvetett kérdésre. Az új kérdésekre való hivatkozás azt jelentené, hogy ezeket figyelembe veszi – és ezzel önhatalmulag még egy évvel elodázza a minisztériumi átiratban foglaltak érvényesítését. A főtanfelügyelő által említett szülői kérelmek és helyszíni látogatás alapján állítható: Florescu asszony ez alkalommal sem mond igazat: mivel a klézsei nyelvjárás különbözik az irodalmi magyartól, a szülők azt kér-

ték, hogy az 1999/2000-es tanév megkezdése előtt, tehát már az 1998/1999-es tanévben vezessék be a magyar nyelv oktatását, hogy a gyermekek a következő tanévben, amikor rendes tantárgyként tanulják majd, jobban meg tudjanak felelni az elvárásoknak. Tehát a tanrenden kívüli 1 órára vonatkozó igény nem a rendes tantárgy bevezetése helyetti, hanem az előkészítő kérés. Duma András állítása szerint Florescu asszony ezzel a kétlépcsős igénnyel tisztában volt. Ezzel a csúsztatással (heti egy óra – opcionális tantárgy) a főtanfelügyelő a rendes oktatásra vonatkozó szülői kérelmet áttette az opcionális kategóriába – miáltal az igény nehezebben teljesíthetővé vált, ugyanis az opcionális tárgyaknál előfeltétel a közel azonos felkészültség, ami a csángók magyar nyelvismeretét illetően alig valószínűsíthető. Éppen ez a mozzanat mutatja meg leginkább Florea asszony rosszindulatát a kisebbségek anyanyelvi oktatását illetően. Ugyanakkor a Ciceu Antal úr által iktatott hiteles szülői kérések mind-egyikét a főtanfelügyelő érvénytelennek nyilvánította... Néhány szülő az érvénytelenített kérés helyett személyesen iktatott új kérést, mások lemondtak erről. Ugyanakkor ismét elkezdődött a szülők megfélemlítése. Hárman kijelentették, hogy ők Duma András és Ciceu Antal urak meggyőző munkája nyomán írták meg kérvényeiket. Szinte hihetetlen, hogy egy szülő, mert alkotmányos jogát gyakorolja, a hatóságok zaklatásának tesz ki magát. Klézse község másik (a budai) iskolájában a 112, 113, 114/1998. sz. alatt iktatott kérések nincsenek meg, Ezeket Florea Alexandru igazgató elmondása szerint az 1-es iskola igazgatója, Jigău Constantin elvitte, hogy »átadja a tanfelügyelőségen«. Jigău úrról tudjuk, hogy iskolájában visszautasította a szülői kérvények oktatását.

1999. február: Bár a magyar oktatás bevezetésének esélye igen kicsi, mert a szülői igények közé nem került be a magyar nyelv, és az időközben érvényesített módszertani előírások szerint csak olyan tárgyak választhatóak, amelyek ebben szerepelnek. Mi több, a magyar nyelv iránti igényről a klézsei iskola egy tanfelügyelőségnek címzett átiratában 1999 márciusában azt állítja, hogy egyetlen tanuló vagy szülő sem jelentett be ilyen irányú szóbeli vagy írásbeli igényt. Ez 1999-ben immár természetesen, mivel az igénybejelentésnek korábban, az elmúlt tanévben kellett volna megtörténnie, amikor a tanfelügyelőség illetékesei mindent megtettek, hogy az igény hivatalosan ne legyen iktatva.

1999. április: Mivel a főtanfelügyelő szerint Klézsen nincsenek kisebbségek, az itteni iskolában nem dolgozták fel az Oktatásügyi Minisztériumnak a román tannyelvű iskolákba járó kisebbségi tanulók anyanyelvi oktatására vonatkozó 3533/1999. március 31-i rendeletét. Hajdú ügyvéd átiratára (1999. IV. 13.) olyan választ küld, amilyent, és a klézsei iskola 1999. április 13-i átiratát csatolja hozzá, amelyik a miniszteri rendelet előtti keltezésű. Mindmáig az illető rendeletet nem alkalmazták Klézsen, még fel sem dolgozták!

1999. május: Kötő József államtitkár és a *Jelentés* alulírott szerzője Bákó megyébe utaznak, hogy személyesen tájékozódjanak az ügyről. Florescu főtanfelügyelő tájékoztatja őket arról, hogy mivel Klézsen mindenki románnak vallotta magát, nincs lehetőség magyar nyelv oktatásának beindítására. Akkor a két látogató elhitte a Florescu által mondottakat, eszükbe sem jutott, hogy valaki a fölötteseinek hazudik.

1999. augusztus 29.: Sántha Attila megbízást kap, hogy foglalkozzék a csángó-kérdéssel. A csángó-magyar szövetség révén olyan információk birtokába jut, amelyek alapján felébred benne a gyanú a Bákó Megyei Tanfelügyelőség lépéseinek jogszerűségét illetően.

1999. szeptember 8.: A begyűjtött adatok feldolgozása után Sántha Attila felkeresi a Bákó megyei tanfelügyelőséget. A főtanfelügyelőnek felidézi az 1998 novemberében iktatott kérvényeket, amelyek létét éppen a tanfelügyelő igazolta. A főtanfelügyelő vállalja, hogy az illető kérvényeknek megfelelően elindul az opcionális anyanyelvtanítás, és telefonon megkérdezi Ciceu Antal tanárt, vállalná-e a tanítást. Ciceu Antal vállalja.

1999. szeptember 13.: Mivel megtudja, hogy Florescu főtanfelügyelő már másoknak is tett hasonló – beváltatlan – ígéretet, és mert feltételezi, hogy az 1992-es népszámláláskor klézseiek is vallották magukat csángóknak, Sántha Attila kikéri az Országos Statisztikai Hivaltaltól az 1992-es népszámlálás klézsei adatait. Az eredmény: Klézsen 305 csángót és 11 magyart regisztráltak, anyanyelv szerint pedig a helyzet: 15 magyar, 171 más, vagyis miként a helyiek vallották, csángó anyanyelvű. (Ez az opció a kérdőívben nem szerepelt, mivel a nyelvészek a csángót a magyar nyelv archaikus változatának tekintik.) Vagyis Klézsen teljes joggal kérhetik a lakók a magyar nyelv oktatását, és a főtanfelügyelő ezen alkotmányos jogukban gátolja őket.

1999. szeptember 14.: Mivel a tanulók érdeke előbbre való egy később elindítandó ellenőrző vizsgálatnál, Sántha Attila a főtanfelügyelő társaságában Klézseire látogat. Nem avatkozik be az események alakulásába, mivel rádöbben arra, hogy a főtanfelügyelő idegenyűlölete olyan mérvű, amellyel szemben nincsenek eszközei. Azt persze tapasztalja, hogy a tanügyi keretenttervel kapcsolatos előírásokat nem tartották be, és 10 gyermek részére le-

tettek újabb kérvényeket a klézsei iskola titkárságán. A főtanfelügyelőnő válasza erre a helyzetre: nem indítható el a magyar nyelv tanítása, mert a tanulók nem egy osztályból valók – a szülők igénye továbbra sem rendeződik.

A klézsei ügy állása Sántha Attila értelmezésében a fenti. Önmagát objektívnak tartja. Következésképpen határozottan kéri az esetnek a minisztérium ellenőrző testülete általi kivizsgálását. Ugyanakkor, mivel a klézsei 2-es számú iskolában iktatott 8 kérréssel kapcsolatosan a főtanfelügyelőnő sem fogalmazott meg semmilyen kifogást, kéri a magyar nyelv oktatásának azonnali elkezdését. Mivel a szülőket és a tanulókat a magyar nyelv oktatási igénybejelentés miatt többször és többen zaklatták, javasolja, hogy a szülők a minisztériumi ellenőrző testület jelenlétében tegyék – ismételjék – meg igénybejelentésüket.

2000. április: Az Oktatásügyi Minisztérium a román nyelvű iskolákban folyó anyanyelvi oktatást szabályozó rendeleteket bocsájt ki (2000.10.31/31113 és 2000.04.06/30257). Ezek a nemzeti kisebbségeket képviselő szervezeteknek, illetve szövetségeknek lehetőséget biztosítanak arra, hogy tolmácsolják a szülők kívánságát, miszerint igénylik az anyanyelv oktatását is a többségi nyelven tanító iskolákban.

2000. május: A kérvények benyújtása után gyűlést szerveznek a klézsei iskolában, tiltakozásul a magyar nyelv oktatásának bevezetése ellen, a Csángó Magyarok Szövetségének helyi vezetőjét megfenyegetik. A Szövetség és a szülők jelzik, hogy a pusztinai iskolában megtagadták az anyanyelvi oktatást igénylő kérvények iktatását. A minisztérium ellenőrző testülete megállapítja, hogy »az igazgatónő minden magyarázatot mellőzve nem igyekszik e helyzet rendezésére«, ami úgy értékelendő, hogy elutasít minden kérvényt. Az igazgatónő ellen semmilyen intézkedést nem foganatosítanak a minisztériumi ellenőrök.

2000. augusztus: Mivel semmilyen lépés nem történt az anyanyelvi oktatás vonatkozásában – bár június 15-ig az órarendeknek el kellett volna készülniük, újabb delegátust küldenek a minisztériumból Bákóba C. C. Stanciu tanfelügyelő személyében. Ez utóbbi a megyei tanfelügyelőségen úgy foglal állást, hogy a román iskolába járó kisebbségek anyanyelvi oktatásával kapcsolatos, Kötő József által aláírt államtitkári útmutató alkalmazása nem kötelező. Megjegyzendő, hogy nevezett minisztériumi hivatalnok május óta ismerte az útmutató szövegét, és amennyiben kifogásai voltak vele kapcsolatosan, jelezhetne volna hivatalosan. Ezt az útmutatót a nemzeti kisebbségeket képviselő szakemberek igen nagyra értékelik. Stanciu tanfelügyelő azt kérte a szülőktől, hogy újabb kérvényekben igényeljék az anyanyelvi oktatást – ami a szülők megtettek.

2000. augusztus 28.: A klézsei iskola igazgatója, majd másnap pusztinai és lézpedi kollégái is megtagadják az újabb kérvények iktatását. A szülők a kérvényeket a megyei tanfelügyelőségen iktatták, de ennek sem volt semmilyen pozitív következménye.

2000. augusztus 31.: Klézsen az igazgató a kérelmező szülőket gyűlésre hívja, kérvényeik visszavonására akarván rávenni őket. Érvei: a csángók románok, az ún. csángó nyelv cigány nyelv, és ha kéri a magyar nyelv oktatását, akkor minden tárgyat magyarul kell majd tanulniuk a gyermekeiknek. Ezen gyűlés hatására két szülő visszavonta kérését.

2000. szeptember 5.: Látván, hogy a klézsei közös szülői gyűlés nem hozta meg a várt eredményt, a pusztinai iskola igazgatója egyenként citálja be a szülőket, és kéri, hogy vonják vissza kérvényeiket. Ezek a lépések törvénybe ütköznek, és kimerítik a faji uszítás, idegengyűlölet, de még a rasszizmus (»cigány nyelv«) büntetett is. Mínderre azért kerülhetett sor, mert a minisztérium éveken át eltűrte a Bákó megyei oktatás vezetőinek kisebbségellenes magatartását, és most sem mutatkozik semmi jele annak, hogy tetteik miatt felelniük kellene valamilyen fórum előtt. Stanciu tanfelügyelő megbüntetése és a bákói kisebbségellenes magatartású személyek oktatásból való eltávolítása nélkül az anyanyelv tanítását célzó kísérletek teljesen reménytelenek.

2000. szeptember 15–17.: Az Oktatásügyi Minisztérium, a Nemzeti Kisebbségek Hivatala, a Bákó megyei tanfelügyelőség és a Bákó megyei prefektúra képviselőiből álló bizottság ellátogat a klézsei, a pusztinai, valamint a lézpedi iskolákba, ahol a testület előtt 13 klézsei, 10 pusztinai és 2 lézpedi gyermek szülei fejezték ki a magyar nyelv tanítására vonatkozó igényüket. A hatályos törvény értelmében abban az esetben, ha legalább heten igénylik, az Oktatásügyi Minisztériumnak és a megyei tanfelügyelőségnek kötelessége létrehozni olyan csoportokat, amelyekben az ezt igénylők gyermekei anyanyelvüket is tanulhatják. A bizottságot Klézsen többen is megfenyegették: a polgármester, a helyi önkormányzat néhány tagja, valamint egy ittas egyénekből álló csoport, és a falu elhagyására akarták kényszeríteni őket. Azokat a csángó szülőket pedig, akik találkozni szerettek volna a bizottsággal, helybéli románokból álló csoport akadályozta meg abban, hogy a testület előtt is hangot adjanak igényüknek.

2000. szeptember 1–10.: Joao Ary az Európai Tanács jelentéstevője, Komlóssy József, az Európai Népcsoportok Föderatív Uniójának (FUEV) alelnöke tényfeltáró úton járnak

csángólakta moldvai településeken Szilágyi Zsolt parlamenti képviselő, Sántha Attila miniszteriumi előadó és Tánczos Vilmos néprajz szakos egyetemi oktató társaságában.

2000. szeptember 18–22.: Dumitru Nada, a Bákó megyei prefektúra vezetője meglátogatta a magyar oktatást kérelmező szülőket, és közölte velük: az állam nem tudja garantálni a biztonságukat abban az esetben, ha továbbra is fenntartják a magyar osztályok beindítására vonatkozó igényüket. A szülők egyike, Ioan Farțadi (vagyis magyarul Farcádi János) hajlandó tanúskodni hazai és nemzetközi fórumokon ezekről a fenyegetésekről. A látogatás után a Bákó megyei prefektúra arról tájékoztatja a miniszterelnököt, hogy a szülők letettek a magyar nyelv tanítására vonatkozó igényükről, és azzal vádolja meg a Moldvai Csángó Magyarok Szövetségét, hogy megvesztegette a szülőket. A szövetség képviselői tiltakoznak a vádak ellen, szervezetüknek sem a hatalma, sem az eszközei nincsenek meg ehhez. A Bákó megyei prefektúra vádaskodásai nyomán az Oktatásügyi Minisztérium nem utasítja az iskolákat a magyar nyelvet is tanuló csoportok létrehozására, és a megyei tanfelügyelőséget bízza meg a »probléma megoldásával«. A tanfelügyelőség semmilyen lépést nem tesz az ügyben."

A csángókérdés időközben eljut az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet asztalára, fontos országok diplomatai foglalkoznak vele. James Rosapepe, az USA bukaresti nagykövete ellátogat Klézsére. 2000 májusában az Európa Tanács Kulturális és Oktatási Bizottsága megtárgyal egy, a moldvai csángók kisebbségi kultúrájáról szóló, a finn Tytti Isohookana-Asunmaa asszony készítette jelentést. A dokumentum gyakorlati javaslatokat is tartalmaz a csángókérdés megoldására vonatkozóan. 2000 szeptemberében Joao Ary, a bizottság főtitkára ellátogat Bákó megyébe, ahol személyesen meggyőződhet arról, mennyire ellenségesen viszonyulnak a helyi hatóságok a magyar nyelv tanításának bevezetéséhez.

2001. március 2-án elkészül az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése elé terjesztendő jelentés tervezete. Az ET PKGY elé terjesztendő tervezet raportőre: Tytti Isohookana-Asunmaa finn képviselőasszony. Végül 2002. június 13-án Markó Béla szövetségi elnök és Ecaterina Andronescu miniszterasszony egyeztetésén megerősítik, hogy a 2002/2003-as tanévtől az állami oktatás keretén belül a Bákó megyei Pusztinán és Klézsén megkezdődik a magyar nyelv oktatása.

A csángó oktatási hálózat és formáinak bővítésére tett erőfeszítések sorában Tabajdi Csaba meghívására 2008. február 21-én Strasbourgban előadást tartottam az Európai Unió Intergroup csoportjának a csángókérdéssel foglalkozó ülésén, ahol elemeztük a végveszélybe került, az európai kultúra különleges értékét képviselő közösség létének és kultúrájának megmentésére teendő lépéseket. Az előadás szövege napvilágot látott a parlamenti csoport európai kisebbségekkel foglalkozó háromnyelvű kötetében (*Pro minoritate Europae. Minorities of Europe Unite*. Edited by Csaba Tabajdi).

Míndezek precedenst teremtettek a működő oktatási formák kiteljesítésére, amely mára a Romániai Magyar Pedagógusok szövetségének koordinálása mellett a Kárpát-medencei magyar közösség támogatásával az alábbi struktúrában működik (az RMPSZ szíves közlése szerint): 19 helységben állami iskolában 1082 tanuló, 28 helyszínen iskolán kívül 1629 gyerek, összesen 2711 iskoláskorú, 43 oktató irányításával tanulja anyanyelvét. (Összehasonlításképpen említem, hogy 2008-ban, előadásom idején mindössze 14 helységben állami iskolában 992 tanuló, 5 helyszínen iskolán kívül 500 gyerek, összesen 1492 iskoláskorú, 31 oktató irányításával tanulta anyanyelvét.)

Közösségi jogaink közjogi szavatolásáért, meglévő törvények gyakorlatba ültetéséért folytatott küzdelmünkhöz erőt merítendő idéztem fel a közelmúlt történéseit: előrelépésre, túlélési esélyre mindig van remény, csak vállalnunk kell a Golgota kálváriáit.

Kötő József

SZÉKELY BÁNJA

■ „Mit mondjak újat magamról?” – írta Bözödi György 1989. január 26-án küldött levelében, a *Túlélő képek*hez küldött szövegét hitelesítve. Ebben az *Ahonna elindulunk* című (még 75 évesen megírt) önéletrajzi emlékezésében a szülői házat, a gyermekkorát idézi, amivel aztán le is zárja: „Mert a gyermekkor után mindent úgy tanultam, könyvekből. Amit más írt. De azt is úgy szerettem, s úgy járkáltam közöttük, mint a szülőfalumban a virágos mezőn meg a lombos zölderdőben.” A könyvek és a járkálások eredményeként született meg a Baumgarten-díjat kiérdemelt híres műve, a *Székelly bánja* (1938), ezt adta ki nemrég a Székely Könyvtár sorozatban a *Székellyföld* fiatal és jó írógárdája. Ők kértek meg, hogy folyóiratukban népszerűsítsem a régi-új kiadványt.

Mínt hogy a kijelölt egyetlen szűk oldalba kevés fér bele, mondanivalóm egy része onnan szükségszerűen kiszorult, ám nem szeretném, ha ez belém szorulna. A *Székelly bánja* ugyanis már címével továbbgondolásra késztet, elsősorban arra keresve a választ, hogy mi is történik napjainkban: a székelly bánja, vagy ellenkezőleg, a székelly támad? Bözödi a maga történelmi kutatásaival inkább a „bánja” történeteit elevenítette fel, a „támad” kérdésében nem tudott sok biztatót felsorakoztatni. Azt gondolom, napjainkban ennél lehetünk kicsit bizakodóbbak, akár csupán a Hargita környékét vagy a Nyárad-mentét nézzük (mint ahogy Bözödi nagybörzszt tette, jóval kevesebb figyelmet fordítva Háromszékre), akár a Sepsiszentgyörgy központú Kovászna megye jelenét próbáljuk nyomon követni. (Magam az EMÜK, az Erdélyi Művészeti Központ kuratóriumában ebből közvetlenebb tanulságokat igyekszem levonni.)

Bözödi György pályája érdemleges tanulságokkal szolgál az utókornak. A *Székelly bánja* második, az egykori Gloria nyomdában, a kolozsvári Farkas utcában elkészült kiadásának az előszavából idéztem a szerző szavait: „A múlt tévedései talán a jövő tanulságai lehetnek. Reményünkön önmagunk erejébe kell vetnünk, nem a mások segítségébe, és belső erőt csak úgy nyerünk, ha megtisztítjuk szemléletünket és közelebb visszük a valósághoz.”

Hát ez a megtisztítás-igény folyamatosan időszerű!

Könyvajánlómból sajnálatosan kimaradt az a névsor – pedig igen sokatmondó –, amely a régi kiadás kolofonjában olvasható: „Ezt a könyvet a következő tizenhét erdélyi fiatal író adta ki: Abafáy Gusztáv, Balogh Edgár, Bányai László, Bözödi György, Flórián Tibor, Hegyi Endre, Jancsó Elemér, Jordáky Lajos, Kiss Jenő, Kovács György, Kovács Katona Jenő, Lőrinczi László, Nagy István, Szabédi László, I. Szemlér Ferenc, Szenczei László, Wass Albert.” Meglepető névsor, meglepő összefogás 2014-ből visszanezve, és nem csupán azért, mert e nevek viselői nem mind székellyek; a (természetes) szétfeljelődés is szembevetőd. Gondoljunk csak a kritikus szemléletű Bözödi-re vagy a legalábbis nosztalgikussá vált Wass Albertre. (Székelyudvarhelyen a mellszobrok parkjában a „Vándor székelly” felirat a nem székelly W. A.-t mutatja, állítólag.) Nagy István, Kovács György ugye mást képviselt, mint Szabédi László. Bányai László mást, mint Lőrinczi László. Különböző irányú és eredményű életutak.

Ha pedig könyvtáramból kiemelem az 1937-es *Új erdélyi antológiát* (a kolozsvári Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet jelentette meg), ez hasonlóképpen (még inkább) ráerősít egy új írónemzedék együttes jelentkezésének és beérésének változatosságára. Ebben az antológiában ugyanis a prózaíróként bemutatkozó Bözödi György mellett, szintén a próza fejezetben, Kolozsvári Grandpierre Emillel, Kovács Józseffel, Nagy Istvánnal, Szabédi Lászlóval, Szenczeivel, Vásárhelyi Ziegler Emillel és újra Wass Alberttel találkozunk; a költők közt pedig jelen van Dsida Jenő (többek közt a *Nagycsütörtökkel*), Flórián Tibor, Jékely Zoltán, Kiss Jenő, Szemlér és Varró Dezső.

Harmadik hivatkozási pontként kínálkozik a *Termés* (1942 és 1944 között). Ahol Bözödi szerkesztőtársa elsősorban Szabédi, rajta kívül Asztalos, Jékely meg Kiss Jenő és a szerzőtársak sorában Mikecs László, László Gyula, a költő Horváth István. E jegyzet elején idéztem az önéletrajzi visszaemlékezést. Bözödi ebből az időből kiemeli életre szóló Móricz-élményét. („Szép volt a körutazás Móricz Zsigmonddal Erdélyben s főleg a Székelyföldön. És az az élmény, hogy egy nagy író hogy lehet művein kívül, emberként így megszeretni, és hogy lehet, hogy ő is engem úgy megszeretett.”) Természetesen a *Termés* jelentőségéről, vállalkozásuk értelmezéséről sem feledkezik meg. Egyetlen ide vonatkozó, nagyon fontos mondat: „Ez volt a mi folyóiratunk, amit néhányan: Asztalos István, Kiss Jenő, Jékely Zoltán, Szabédi László létrehozta és a *Korunk* betiltása és a *Helikon* egyedül maradása ellensúlyozására.”

A beidézett nevek és szövegek lényege, hogy irodalmunk története sokkal több olyan mozzanatot rejt magában, amelyekre az utókor nem szokott emlékezni. Vagy nem úgy, ahogy egykor történt. Ki gondolta volna, hogy épp a *Székelly bánja* kapcsán annyi minden elmondható? A székellyesen kívül is.